

98. reuictröm
and 1819.

2.

DISSERTATIO FINEM ET VIAM
EDUCATIONIS BREVITER
ADUMBRANS.

CUJUS PARTICULAM PRIMAM

CONSENT. AMPL. FACULT. PHILOS. ABOËNSI

PUBLICÆ CENSURÆ SUBMITTUNT

JOHANNES HENR. AVELLAN,

PHIL. MAG.

&

GUSTAVUS TÖRNQUIST,

STIP. REG. ABOËNSIS.

In Auditorio Maj. d. 15 Junii 1803.

H. P. M. C.

ABOË, Typis Frenckellianis,

DE FINE ET VIA EDUCATIONIS.

Prestantia, qua homines brutis animantibus antecellunt in eo maxime cernitur, quod cum hæc certis instinctuum (a) cancellis conclusa tenentur, illis in altiora semper eniti pervium est. Cujus sibi concessæ potestatis simul ac homines conscii facti sint: vehementi studio, ad inveniendam viam, qua potissimum progrediantur, si unquam statum suum perfectiorem reddere iis contingeret, animum appulerunt. Hæc causa est, quamobrem, antiqui jam orbis cultiori cuique populo, juventutis educationem curæ impensiori fuisse videamus. Verum ut gu-
A ber-

(a) *Instinctuum* scilicet nomine hic nobis venit, corporis & animi (sit venia verbo) brutorum impressiones quasvis (non solum naturæ sed alii etiam causæ cuicunque originem debentes) recipiendi vis, quæ efficit, ut pro varia tam sua, quam externarum in ipsa agentium causarum indole, varie possint excoli (varias admittere perfectiones) animalia. Quæque eadem vis, quamquam omni prorsus cogitandi vel intelligendi facultate (eujus scilicet ope absque rerum externarum impulsu facultates animalium etiam propria vi incipientes sese exserere possent) destituta est, ac proinde nonnisi sensualitatem quandam empiricam, eandemque ad organicam naturam suam accommodatam, comprehendit: tamen & hac ipsa (sensualitate) opportunum præbet occasionem intelligendi, qui fieri possit, ut animantium nonnullis facultates animi, humanis quibusdam similes, competere videantur: ut v. c. equis memoria, canibus imaginatio.

bernatorem tempestates & procellæ, atræque aëris nebulæ, cursu deflectere & optatum præter littus errabundum vagari cogunt; sic homines, aut cupiditatum affectuumque suorum impetu detruſi, aut opinionum, veritatis speciem præ se ferentium, commentis decepti & illuſi, aut ignorantia demum tenebris obruti, non potuerunt cavere, quin a recta educandi ratione & via aberrantes, de perfectionis dignitatisque gradu, quem ascendere eos oportuerit, longius dimoverentur. Quæ ipſa humani generis perfectio dignitasque, cum finem, in quem attingendum omnis educandi cura intendenda eſt, conſtituant; nemo ſere maximam gravitatem, ſummumque pretium rectæ & ingenuæ educandi rationi abjudicet.

Cauſa autem, quæ maximam diverſis temporibus diverſitatem conatibus curisque, in educationis negotio adminiſtrando poſitis, progenuit, magna illa fuit de humana perfectione idearum discrepantia, quas variis ætatibus, veritati minus magiſve accommodatas, animo varii homines conceperunt.

Quarum quidem duo inprimis genera citari poſſunt, unde diſſimilis forma & quaſi directio ſtudiosum & diſciplinarum moralium orta eſt. *Alterum*, quod, homines in tantum perfectioni proprius accedere, in quantum rebus omnibus fruendi occaſionem amplecti, facultatemque augere, vel ſaltem ſubiliorem reddere poſſint, opinio in mentibus inſedit: *alterum*, quod ita præſertim ingenua dignitate eminere ſunt exiſtimati, ſi facultates ſuas, & præſtantiffimas quaſque maxime, ceteris imperatorio quaſi loco præſectas, rite excoluiſſent, vitamque ex earum legibus egiſſent. *Illud* qui ſequuntur genus, maxime, quid ex rebus quibuſcunque ſibi commodi aut voluptatis, & quidem inviolato, ſi iis probe conſtituta res eſt, jure aliorum,

rum, redundet, ſpectant. In *hoc* qui ſunt, ad id enixe contendendum ſibi judicant, ut excellentiſſimas quaſque animi facultates, ante omnes autem liberæ voluntatis & ex rationis lege agendi vim, (*b*) exercendo augeant perficiantque.

Inter prioris generis ſectatores referendi, quotquot fuerint, qui placitis doceant ſententiisque decernant, aut in conſiliis ſuſcipiendis atque exſequendis demonſtrent: nihil præter ſuam utilitatem & voluptatem ſenſuſve jucunditatem, vel ut brevius loquuntur, felicitatem, (utrum vera an ficta, præſens, an ſpe tantum futura ſit, tempora rerumque eventus quoquo loco dabunt) hominem reſpicere aut poſſe aut certe debere.

Atqui officiis colendis propterea quiſvis ſemet obligatum præcipue judicat, quod non poteſt non, bona, quæ, ex iis rite obſis, prævidet ſibi profectura, appetere, ſeu, quod idem eſt, non abſtinere, quominus feliciorem ſe reddere adnitatur: in eadem proſus re eſt, ac mercenarius, qui operam ſuam aliis locat, ea maxime ſibi pacta mercede, quæ maxime ſuæ utilitati inſervire,

A 2

aut

(*b*) Liberam voluntatem, vimque ex rationis lege agendi, non eadem ſignificare exiſtimaverim: quia *illa* nonniſi deligendi aliqua poteſtate gaudet, igiturque facienda quæque aut omittenda decernit; *hæc* in homine eoſ magis ſe prodit, quo plura ad rationis præſcriptum vel ferenda vel agenda ſibi fortiter imperare, & ſtrenue exſequi valet. *Illæ* accuratam præcipue conſcientiam ſui ipſius, omniumve quæ pro cauſis vel incitamentiſ conſilii cujuſdam capiendi animo inſunt, ante conſtituit; *hæc* locum ita modo habere poteſt, ſi voluntas jam univerſam decernendi normam e rationis veluti promptuario ſibi ſumendam, omnemque concupiſcendi vim hujus imperio ſubjiciendam eſſe ſtatuert.

aut cupiditatibus optatisve convenire atque respondere videatur.

Quod si ita sit, efficitur illud, ut quisque nonnisi iis officiis præstandis obstringi possit, quæ quoquo tempore & loco, suis commodis aut felicitati, optime conducere intellexerit. Quam quidem ipsam agendi normam, non solum antiquis temporibus, barbaras gentes, in atrocissimis patrandis facinoribus, secutas esse, sed nostro etiam ævo homines sceleratissimos quosque & nequissimos, sibi sequendam præscribere, qui veram hujus rei rationem perpexerit, non negabit.

Si vero qui ad hanc disciplinam adhærescunt, suo quodam jure postulare sibi videantur, ut non ii, qui privata sua inprimis spectant commoda, sed illi tantum, qui, aliorum augendis utilitatibus, suas quoque augeri optant, (quippe qui soli felicitatis sibi propositæ participes fieri possint) inter sinceros eius rationis numerentur assectatores: id quidem non ita absurde ab iis statuitur. Aliud autem, quod eorum ratio haud detrectare possit, incommodum, in hoc positum esse reperient, quivis rem æqua judicii lance expenderit, quod felicitate, eademque vel perfectissima quam hominibus expetere liceat, principium officiorum constituente, omnis hominum dignitas atque perfectio metienda sit, aut callidissima versutissimaque actionum rerumque suarum dispositione, aut ad summum, externa tantummodo harum cum lege morali convenientia; haud vero illa, quæ sola hominibus convenit, animi sensuum consiliorumque non simulata integritate vel moralitate. Si vero ulterius urgeant: ipsam quam quærunt felicitatem, nonnisi interna hac contineri & effici animi integritate: & plus sibi vindicant, quam vera hujus disciplinæ ratio possit permittere; &

& summam humanæ naturæ præstantiam in statu quodam *passivo*, seu cuiuspiam sensus grati impulsui obnoxio, perverse ponunt: id quod utrumque cuique rem diligentius perquirenti apparebit. Quæ omnia monenda fuisse existimavimus, quo facilior esset aditus ad rem quam tractare instituimus.

Cum ex dictis jam colligi queat, felicitatem pro ultimo, versus quem hominibus progrediendum est, termino considerari nequire: in altero, cujus mentionem fecimus genere doctrinæ, de summo ad quem hominem ascendere oportet perfectionis gradu, paucis exponendo, finem illum consistere probabimus. Ex quo, ubi tamen antea præcipuæ humanæ facultates consideratæ nobis fuerint, rationem, qua metam illam nobis constituendam contingamus, considerandis iis atque explicandis, quæ ad educationis operam rite instituendam maxime videantur necessaria, designare & tradere conabimur.

Cum ex summi conditoris consilio, rerum omnium aut expetendarum aut fugiendarum, liberum delectum homo sibi permisum habeat, hoc ipso non obscurum suæ destinationis documentum illi traditum est, ex quo quidem id officii sibi injunctum putet, ut non appetituum suorum instinctuumve stimulis se impelli sinat, sed libertate ita utatur ut sapientissimorum summi auctoris consiliorum sectatorem decet.

Qua quidem non eum in finem homo donatus est libertate, ut res quascunque jucundas ex suo præcipue arbitrio libere eligendo, felicitatem suam (firmissimo ita veluti præsidio munitam!) tueri possit: etenim humanæ cognoscendi facultati, quippe quæ arctis sane constringitur limitibus, eorum, ex quibus homini vel prosperæ vel

adversæ res profiscantur & impendeant, tam pauca perspicere & prævidere datum est, ut vix aliquem fugiat, bruta animalia hoc respectu tutiori ire via, dum cæcos naturæ suæ impetus duces sequuntur. Sed ut rationi, qua homo bestiis eminentissime antecellit, quæque eadem omnia rite & ordine facienda esse judicat, sponte se associet atque subjungat voluntas, idcirco profecto libertatis facta est particeps. Rationis autem longe maximum munus hoc ipsum est habendum, quod recta quæque iusta & æqua, tam cogitatis animi observanda, quam factis exsequenda, haud ex utilitate quadam forte perspecta sva-deat, sed incorruptam ferendo sententiam a priori jam imperet. Qua inquam re factum est, ut voluntati humanæ, præter liberum delectum rerum, aut perceptu jucundarum, aut fruitu utilium, alia, & quidem longe superior, quoque competat libertas, ex qua homo, animum, a quibuscumque voluptatem vel jucunditatem aliquam procreantibus, omnino avertere, & contra omne mentis studium ad id intendere valet, ut neque animo, neque factis agere sibi permittat, nisi quod lex rationis vel jubeat, vel saltem non interdicit. Omnia vero quæ sibi facienda esse homo ita judicat, propterea facit, quod summum pretium, dignitatem, & sanctitatem legis, officiorum præcepta sibi dictantis, agnoscit & reveretur. Sic quoque ea ipsa, quibus quominus fruatur, urgente vel materiali vel sensuali sua natura, non potest abstinere, eo majoris æstimabit, quo apertius cum lege rationis conspirent.

Ita autem vitam agendo, & violentos quosvis rerum in concupiscendi facultatem impetus comprimendo: evidentissima non libertatis tantum suæ, sed etiam ad morem cœlestis cujusdam mundi legibus gerendum aspirantis animi, & divinæ quasi originis, edit homo documenta.

Eadem

Eademque eum in modum præstare qui totis animi viribus connititur, verissimum se, perfectionis, de qua agimus, homine dignæ, consequendæ affectatorem, & ingenuæ humanitatis animo sibi informandæ, amatorem præbet.

Scopo ad quem homines tendere oportet, satis, ut speramus, luculenter jam exposito: ad viam quandam, qua eundem appropinquare liceat, delineandam, animum applicemus. Quæ ratio cum latissime pateat, & ad omnes, cujuscumque conditionis & ætatis homines pertineat, in ea præcipue parte elaborandum nobis hoc tempore duximus, in qua de cura, primæ ac ineuntis ætatis hominibus formandis, atque morum integritate ornandis, impendenda, (quæque proprie educationis sub nomine venit,) agitur.

Hujus autem rei prosperum succesum frustra expectaveris, nisi educatores, (sive parentes sint, sive aliorum liberos educandi officium in se susceperint,) ad cuncta animi sui sensa attendere, & semet ipsos probe semper scrutari, adsvecti, rectæ honestæque vitæ consuetudinem diligentissime sectandam statuunt, atque intimo honesti (moralitatis) affectu perfusi, omnia, quæ recta, iusta & bona judicent, animo complecti & factis extequi, ardentem adeo studeant, ut omnium vel exoptatissimarum rerum, (honorum, fortunæ, quin immo ipsius vitæ,) jacturam, minoris multo existiment, & quidem facere malint, quam animi rationi morem gerentis, integræque vitæ perdere conscientiam. Id quod primum & maximum in quovis educatore non poterit non haberi: quia nempe nonnisi sic in eo gignentur, præclara illa præceptorum, ex intimo pectoris affectu effluentium vis, exemplorumque auctoritas, quæ tantopere, ad sincerum probitatis amorem, tenerorum præcordiis instillandum, ardens.

ardensque vitæ integerrime agendæ studium excitandum, valent.

Hoc autem tam magnum & arduum opus, si quaratur, quomodo, qui educatorum munere funguntur, queant conari: in aprico est, nihil hujusmodi posse præstari nisi ab iis, qui aliorum, aut viva voce, aut librorum ope, effecta institutione eruditi, & cogitatione intentioni justaque rei consideratione usi, animo firmiter informaverint: hominem tota, quam sequi eum oportet, errare via, nisi omnia quæ vel animo volvat, vel agendo perficiat, ad rationis normam componat, & ex effectu æstimet, quem præstant ad libertatem voluntatis, e flagitiosis libidinum vinculis liberandæ, vindicandam.

Cetera, quæ ad bonum educatorem & prudentem efficiendum adjuvare possint, hoc loco omittere, instituti ratio jubet.

Sed cum educandi quandam viam, qua homines metam sibi propositam, facillime perungere poste judicemus, delineare instituerimus, in id imprimis omni studio incumbendum nobis videtur, ut quæcunque animis hominum informanda insinuandaque esse statuatur præcepta, non modo non a natura humana aliena esse & discrepantia, verum etiam intime adeo cum eadem conjuncta intelligantur atque connexa, ut hæc ipsa turpiter neglecta, quin immo nefanda ac funesta scordia corrupta existimetur, nisi illis rite observandis, & quidem menti tenerorum inculcandis, impensior opera data fuerit. Quod ipsum quidem probare non poterimus, nisi universæ humanæ naturæ expositione quadam præmittenda, tam communis omnium, quibus homo obligari possit, præceptorum & legum vis & indoles antea fuerit de-

clarata, quam limites designati, intra quos homines, per innumeros gradus ad majora altioraque ascendere & progredi, non debent solum sed & possunt.

Primum autem & maximum animi humani excellentiæ documentum in hoc conspicitur, quod homo non tantum sensu passivo movetur, verum conscientiam suæ personæ personalitatis) intellectu perceptam habet: atque sic semet, quibuscunque rebus circumjectis obvius fiat, & quarumcunque variarum, infinitaque quantumvis serie succedentium perceptionum conscius reddatur, tamen semper unum, ab omnibus hisce separatum, eundemque necesse cogitet. Qua ipsa etiam personalitatis cogitatione conscientia activæ (seu spontanæ) animi vis, *rationis* tam *theoreticæ* quam *practicæ* evolvitur.

*Ill*a, quæ diversas omnes intellectus perceptiones & ordinans & in unum comprehendens, & sibi tamquam uni eidemque subjecto (seu personæ) attribuens, veri inveniendi ultimum constituit principium. (c.) *Hæc*, quæ recte & sentiendi & agendi normam vel ordinem quasi involvens tum officiorum principium continet, cum amicam & constantem sensuum interiorum, cupiditatum, studiorumque omnium consensionem ac concordiam, loco finis ultimi, in quam omni animi nisu homini intendendum est, expingit & constituit. De illa pluribus me-

B

mo-

(c) *Principium* hic nobis dicitur: non eo sensu, quo regulam aliquam generaliore, vel ad artium vel ad morum ditionem pertinentem, significare possit; sed hoc vocabulo usi sumus, quatenus illi, fontis vel originis ejusdem communis, plures & diversos prout scilicet diverso modo applicetur effectus progignenti significatio addatur: quod, ne male hic vel in sequentibus intelligantur observandum duximus.

morate non hujus loci esse judicamus. Sed cum *rationis* sic dictæ *practica* sub ditionem omnia cadant, quæ dispositioni liberæ voluntatis concessa sunt; horumque quo plura ad ejus ductum rite fuerint composita, eo majori ampliorique dignitate & perfectione conspicuus homo excellat: maxime e re esse videtur, ut præcipuas quasque animi facultates, sensusque ab iis oriundos, recenseamus, quæ nimirum hac via (voluntatis ex decreto) imperio rationis erunt subjicienda. Quarum in commemoratione, primum quidem, a quibusque huic rationis facultati conjunctissimis, initium facientes, ad remotiores quasque tractandas, ex ratione connexionis quam dabant, ordine progrediemur.

Quæ igitur intime conjuncta vel immediate rationi subjuncta sit, facultas, *intellectum* dicimus, quippe qui nonnisi in continuitate quadam & progressionem rationis, ad singulas separatasque quasvis res applicata, consistit. Qui ipse tamen cum activam modo cogitandi facultatem (qua rem quamque ab aliis omnibus separatam esse intelligere valeat,) exferat; non potest non *receptivitatem* (ignoscatur insolentia vocabuli) quamquam, quæ materiam sibi subjungendam (cogitandam) afferat seu quasi recipiat, in se complecti. Hac eadem rursus receptivitas, e puræ vel absolutæ sensualitatis (*d* vi originis derivanda, imaginatione formas rerum intuitu quodam percipiendas exhibente, nec non sensualitate illa empirica, quæ conscientiam efficit quorumcunque animi sensuum, concluditur & in apertum veluti datur. Verum si jam consideremus, quem usum intellectus, imaginationem sibi

(d) Quam explicare conati sumus in Specimine de *Ultimo pulchri judicandi principio*; §. I. p. 10 & not. e atque porro §. 7. 8. 9.

bi subjungens seu comprehendens, præstare poterit; in hac duplici re præsertim vis ejus sita videtur: quod, *et* attentionem animi a re quadam, intuitu percepta, avocare atque ad quam aliam contuendam impellere; *et*, in re quadam imaginationi formam representante sensumve aliquem excitante occupatus, ab ipsa rei in sensualitatem (*e*) efficacia abstrahere, ac aliquam modo definitionem, qua, tam quæ rei subjectæ, aliis cum rebus comparatæ, communia, quam quæ eidem propria ac privata reperiantur attributa, cogitantur & distinguuntur, respicere & evolvere valet.

Imaginandi facultas autem, præterquam quod materiam intellectui cogitandam afferat & subjungat, formis seu imaginibus rerum concipiendis privati cujusdam sui muneris exsequendi potestate gaudet, & quidem ea re, universam cognoscendi facultatem promovere simulque alacrius honesti studium efficere potest; cum nimirum eadem a sensualitate absoluta (& cum ratione conjuncta) tanquam a parente sit edita.

Organum vero facultatum mentis jam enumeratarum ordo jam considerare jubet. Quod nempe totum, animali sive organica hominis natura, vel corpore ejusque viribus, continetur. Univerfa autem hujus vis, triplici fere modo sese exerit.

Namque *primo* cupiditate quadam, vel instinctu aliquo innato homo ad corporis sustentationem; *deinde* ad

B 2

gene-

(e) Hoc loco scilicet illa præsertim sensualitatis relatio putanda est, ex qua pro communi sensuum quorumcunque instrumento habeatur; de qua etiam paulo post paucis loquemur.

generis sui propagationem appetendam; & ad externos *denique* quosque sensus suos, tam his attingendis finibus subjiciendos impellitur, quam, eo modo dirigendos, ut sufficiens debitaque ceteris activis (spontaneis) animi facultatibus elaboranda præbeatur materies.

Sed facultatum jam descriptarum quamquam singulæ, ea tantum conditione vigere & proficere putentur, si cuique earum materia, suæ vi & destinationi bene accommodata, tractanda suppeditetur; tamen sensus aut ejusmodi vigoris seu operati cujusdam animi status, aut ingratae alicujus sui conscientia & quidem vel ex defectu allatae materiae vel inconvenientia oriundæ) vix potest explicari vel intelligi, nisi etiam hic *receptivitas* quædam, eademque ex illa, cujus antea mentionem fecimus, sensualitate absoluta derivanda, atque cum imaginationis facultate analogice ad empiricas quasque res progrediens, vices communis cujusdam instrumenti ceteris facultatibus subjuncti, exhibere judicetur. Cujus igitur sensualitatis vis se se exferente, quia quæ, bene convenientia aut incongrua, facultati alicui humanæ, in effectu aliquo ex lege naturæ suæ edendo occupata, adsunt, grati vel ingrati sensu aliquo indicantur: eadem quidem sensualitas habenda est, & pro communi sensuum interiorum instrumento, & pro incitamento quodam, imaginandi facultatem intime secum conjunctam (f) impellente, ad formam seu imaginem rerum quarumcunque circumjectarum, materiamque grati vel ingrati sensibus exhibentium, concipiendam atque animo repræsentandam.

Ima-

(f) Communem enim hæc ambæ a sensualitate absoluta ducunt originem, & nonnisi in uno eodemque ejus, quamvis ad diversas quasi partes directo, intuendi negotio occupatae versantur.

Imaginandi facultati autem, imaginem rerum grati ingrati que sensus excitantium ita concipienti, quasque etiam ejus generis imagines renovandi, (g) & sapius sensus cujusdam instigatione stimulata, ad libitum hujus componendi ac effingendi licentia competit. Præterquam quod, alia adhuc sensualitatis empiricæ cum imaginandi facultate conjunctæ hic observanda videtur proprietas, quæ in quadruplici præsertim rerum relatione vivacitatem sensualium perceptionum & intensitatem mirifice prorsus augere observatur: *primo* nempe excitatur, *contraria quadam sive opposita rerum serie vel annexione*; (Kontraſten), ex qua v. c. parva magnis, pulchra scædis, tranquilla turbulentis, &c. junguntur: *dein novitate*, quæ insolitas inopinatasque res, & interni sensus perceptiones infvetas exhibet & gignit: *porro varietate*, vel objectorum alternatione: & *denique continuata & æquabili gradatione & ascensu*, qui, progressionem non interrupta, a minoribus ad majora & altiora scandit.

Sed cum grati sensuum ea sit vis, ut homo, stimulo eorum si obtemperet, ad omnia unde oriri possint appetenda incitetur; ingratorum sensuum contra hæc, ut quasque eorum causas evitare studeat: apparet, omnem, quæ ex his proficiatur concupiscendi vim, si imperium in hominem obtineat, maxime in uno quodam cupiditatum, affectuum, aut perpeſſionum, genere consistere atque concludi: quippe quoniam, ad eas res po-

B 3

tisfi-

(g) In hac etiam sensualitatis imaginationisque vi, tota quæ dicitur memoriæ facultas, consistere videtur. - - Quæ idcirco tam intellectui potest subungi, quam voluptatis cuidam appetitui materiæ ministrandæ gratia associari.

tisimum attendere, quæ materiam illi inprimis facultati subministrant, quæ aut prima instigatur, aut præ ceteris, (sic nimirum singulari cujuscunque vel corporis constitutione, vel animi propensione dirigente) vigere cœperit, homo cogatur. At ita grati ingratiq[ue] sensuum impulsu quando homo sese agitari sinit, non solum semper instanti se offert periculo, ne in funestum libidinum abripiatur gurgitem; verum etiam, si vel honestatis speciem quandam nonnunquam possit induere, inferiorem naturæ suæ partem, (quæ tota quanta ex incerto rerum eventu dependet, & voluptate, alio vel alio modo definitur,) in superioris, (rationalitatis scilicet) locum perperam & nequiter substituit. Cum itaque res elaborandas sensusque jucundas deligendi, libertas homini concessa sit; hoc eo consilio factum esse censemus, ut suppeteret illi occasio, ad ea sua sponte cunctis viribus enitendi, atque præ omnibus aliis anteponendi, quæ rationis, cujus factus est particeps, ex dictamine, propter se bona ac honesta, & magni pretii esse mens sana agnoscat.

Sunt autem quædam, per ipsam rationis indolem, adeo necessaria atque jam a priori patentia, ut nonnisi relupina negligentia animique virium vera defectio, vel demum affectuum appetituumque concitationes, possint impedire, quominus homo eadem implere & ad ipsorum normam se componere, summopere studeat.

Quæ ipsa in his præcipue continere videntur: *primo*, quod *intellectus*, cognitionum quarumcunque singularum veritatem flagitet, easque extendere anhelet; *ratioque deinde theoretica* unde illius omnis vis emanat,
per-

perspicientiam accuratamque cognitionum, a primo certitudinis gradu ad extremum, peruestigationem, nec non rectam, quatenus inter se cohæreant, vel aliæ alias respiciant, dispositionem exposcit; & denique *practica*, moralitatem, vel talem injungit homini animi affectionem, qua sua sponte, igiturque libertate utens, in id omni studio tendat, ut quoscunque sensuum cupiditatumque impetus comprimendo, & internum omnium facultatum suarum veluti consensum, vel amicam conspirationem efficiat, & jura aliorum semper sancta libenter veneretur.

Ita vero cum univ[er]sa rationis facultas, tam res quasdam, quam certum aliquem & sentiendi & agendi modum, utpote quæ propter se solum expetenda sint, homini exhibeat ac repræsentet; inde liberæ voluntati locus relinquatur deligendi, utrum quæ sic per se bona & recta homo judicat, ceteris rebus grati cujusdam sensus interventu commendatis præferre, an has illis antepone constituat.

In hac autem deligendi & optionis potestate unicum latet fundamentum, cui superstrui queat de merito quoddam hominis morali pervasio.

Sed quo communes grati ingratiq[ue] sensuum, cupiditatumque ex his progenitarum, in voluntatem effectus, queant facilius & accuratius perspicere: humanarum, perfectiorie jam nobis consideratarum, facultatum, diligentior paulo, & quidem inverso ordine, ab inferioribus nimirum facultatibus, iisdemque in materiali natura positis instituenda, perlustratio adhuc præmittenda videtur: quip-
pe

pe quoniam natura inferiores easdem, in universa corporis vi comprehensas, nobilioribus quibuscunque communis organi loco substruxit, & multo his citius ad naturitatem quandam perduxit. Hac igitur via, naturæ tamquam vestigia prementes, primo præcipuas corporis vires, atque hinc qui oriantur grati & ingrati sensus ac cupiditates, deinde vero superiores quasque facultates ulterius examinare & describere conabimur.

Quo facto, aditum quoque expeditiorem, ad explicandum modum, quo hæ (facultates superiores) ad cupiditates quasque ab inferioribus prodeuntes affectusque cohibendos, possint pervenire, nobis aperiemus.

Qua rursus examinata re, in promptu habebimus penum quasi vel fontem, unde omnia, quæ inter validiora & specialiora, ad homines rite educandos, adjuncta referamus, haurienda erunt.